

U službi općega dobra u Hrvatskoj, Europi i svijetu *Zagreb, Kršćanski akademski krug, 3. listopada 2013.*

Mislav Ježić
mjezic@ffzg.hr

Poštovane gospođe i gospodo,

želim čestitati Kršćanskomu akademskomu krugu, akademiku Ivanu Supičiću i svim članovima na dosadašnjem radu, na izdavanju vrijednoga časopisa *Nova prisutnost* i na petoj obljetnici izvrsnoga manifesta *U službi čovjeka i zajednice!*

Iako se pojam općega dobra koji se u tradiciji filozofije poima u oprjeci prema posebnomu i pojedinačnomu dobru, danas rado zamjenjuje pojmovima zajedničkoga dobra ili javnoga dobra koji imaju određenije značenje, ja ga u izlaganju neću zamijeniti jer ti drugi pojmovi ipak mogu označivati posebna dobra, a ne moraju značiti opće dobro.

Opće bi dobro moralo biti dobro svih i time predstavljati sklad ili harmoniju ili pravedan odnos između dobara za sve.

Ako želimo služiti općemu dobru u Hrvatskoj, da bi bilo opće, ono ne smije biti u suprotnosti s općim dobrom u Europi ili u svijetu. Tko pravedno voli svoju domovinu ne želi joj da bude drugima nadmoćna ili da svojom dobrobiti ugrozi tuđu, ali želi da njena dobrobit ne bude ugrožena tuđom, nego da bude u skladu s općom dobrobiti. Za Hrvatsku se trebalo i treba se zalagati jer ona nije bila u ravnopravnu položaju sa zemljama u usporedivu položaju ni s drugim zemljama koje su najbliže tomu da nam služe za uzor ili mjerilo. Nije se prema njoj postupalo ravnopravno s drugima u vrijeme agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, ni u tijeku pregovora o pristupanju Europskoj uniji.

Tko je god mogao tada braniti je, ili je zagovarati pred međunarodnim predstavnicima i tijelima, ili tumačiti istinu o ovdašnjem ratu i događajima, ako je pazio da pri tome ne nanosi nepravdu drugima, imao je moralno pravo, a i dužnost, da to čini. Tko sada može braniti njena prava i interese u vrijeme kada se rat oružjem završio, ali se rat oko očuvanja ili rasprodaje i rasipanja njenih dobara, oko njene političke i gospodarske samostalnosti ili podložnosti volji i interesima stranih središta moći, oko njene kulturne i vrijednosne autonomije ili heteronomije koja nameće neuvjerljive »nove vrijednosti«? Tim se »vrjednotama« nerijetko nerazmjerno povećava osjetljivost za prava biranih pojedinaca

i skupina, a isto toliko umanjuje osjetljivost za većinu ljudi i građana koji tonu u siromaštvo i nezbrinutost, socijalnu, imovinsku, zdravstvenu i naobrazbenu; koji se pretvaraju u plijen onih koji će im sva njihova prava, po kojima bi bili ravnopravni s povlaštenijima, skupo naplaćivati i bogatiti se siromašeći ih. Boriti se za opće dobro znači i boriti se protiv izdizanja posebnih interesa iznad općih.

Većina tih ugroza ne bi bila moguća da nema u Hrvatskoj dovoljno onih koji ne gledaju na opće, nego samo na svoje pojedinačno, ili gdjekad posebno, dobro i interese, i koji jedva čekaju, kako je pred stoljeće i četvrt upozoravao za slične Antun Radić, da se radije povežu i poistovjete sa »stranom gospodom« nego sa »svojim narodom«. Ima ih i među samozvanim »velikim Hrvatima« čiji »patriotizam« ne obuhvaća ni ljude ni zemlju i svodi se doslovce na egoizam. Zato su još braća Radić smatrali da se između nacionalnoga i socijalnoga pitanja, prvo mora rješavati socijalno pitanje da bi se moglo suvislo rješavati nacionalno. Zato hvala svima koji su svjesni da ne možemo rješavati nacionalna pitanja ako se ne borimo za socijalnu pravdu! A čuvajte se onih koji vole Hrvatsku bez Hrvata i svih njenih građana!

Slično vrijedi i za Europu. Ono što je nju odlikovalo među jakim gospodarstvima na svijetu bilo je načelo koje je nakon Drugoga svjetskoga rata bilo prihvaćeno u većini zemalja (u Njemačkoj, Francuskoj, Italiji, skandinavskim zemljama i drugdje) da tržište treba biti slobodno, a ne birokratski kontrolirano, ali da mora biti i socijalno, a to može značiti samo to da sloboda tržišta ne smije ugroziti život i slobodu ljudi, građana, dovodeći ih na rub opstanka, da sloboda tržišta mora biti politički ograničena slobodom i zajamčenim osnovnim civilizacijskim standardom dobrobiti građana. Možda su komunisti tada tražili i više, ali su nerijetko tražili i nemoguće da bi poticali revoluciju. No demokršćani, koji su većinom bili tvorci nove i ujedinjene Europe (Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide de Gasperi i drugi), tada su zahtijevali samo moguće: osnovnu pravednost na tržištu i u društvu. Problem je u tome što se razorena Europa podizala uz pomoć Marshallova plana koji je njeno gospodarstvo dugoročno usklađivao s američkim, u kojem takvih socijalnih jamstava većinom nije bilo i nema, i što se Europa u tijeku ujedinjavanja proširila i na zemlje poput Velike Britanije koje takve socijalne standarde i zakonodavstvo nisu prihvaćale. Stoga je s vremenom postajalo mogućim zajednički napredovati u gospodarstvu – ono je postalo »zajednički stup« Europske unije – ali su se u političkim, obrambenim ili sigurnosnim, socijalnim i kulturnim pitanjima mogli samo usklađivati stavovi onoliko koliko je na to pojedina članica pristajala. Postajalo je teško boriti se za opće dobro u Europskoj uniji: na zakonodavnoj razini pojedinačnih ljudskih prava prilično je postignuto, ali postignuća na socijalnoj razini zamjetno zaostaju za time. Pa ako i ona nisu zanemariva, opet sada više ne napreduju, nego nazaduju.

Slobodno tržište u Europskoj uniji trebalo bi očuvati svoju socijalnu sastavnicu, a njoj bi danas svakako trebalo dodati i ekološku ako želimo očuvati uvjete za život na Zemlji. O ekološkoj sastavnici se govori, nešto se i dogovara na globalnoj razini, ali ona se ne javlja kao vizija brige za sav svijet i sav život u njem, nego kao procjena najmanjih mogućih prilagodaba (npr. dogovornih ograničenja emisije stakleničkih plinova i sl.) da bi se umanjile štete ili katastrofa. Europsko tržište, štoviše, sve više gubi i socijalnu narav. U svijetu je tržišno natjecanje sa zemljama s mnogo jeftinijom radnom snagom postalo otežano u zemljama s visokim standardima. I tu se pojavljuju nove opasnosti: *outsourcing* (seljenje proizvodnje u zemlje s jeftinijom radnom snagom) i fleksibilnost tržišta rada (cijene rada, radnoga mjesta, radnoga vremena, radnih uvjeta...). Pitanje je, na kraju, je li to tržište još uopće i »slobodno« ili je posve regulirano interesima monopolista i krupnoga financijskoga kapitala?

Usljed posljednje gospodarske, zapravo financijske krize gubi se još očitije socijalno značenje tržišta u Europskoj uniji, a za europske se radnike na tržištu rada očekuje da postanu »fleksibilnijima«, nemoćnijima u obrani svojih prava, kao da ih treba suobličiti kineskima i drugima u zemljama sa slabom zaštitom ljudskih prava da bi se u gospodarstvu postizala veća konkurentnost. Zašto se tako teško proces pokreće u suprotnome smjeru: da se kineskima i drugim radnicima standardi približe zapadnima? Uza socijalnu, postupno se gubi i zdravstvena zaštita. A naobrazba se urušava reformskim zahvatima, oduzima joj se služba kulturi i spoznaji, i traži se da služi jedino komercijalnoj dobiti. Mediji su pod nadzorom koji je nešto drugačiji, ali je totalan kao što je bio u komunizmu. Građani mnogih zemalja postupno postaju »dužnici« i moraju se po diktatu financijskih institucija iskupljivati bezuvjetnom predajom svih nacionalnih bogatstava, od kojih ključna ne bi uopće smjela ni biti na prodaju.

Paneuropski model, kakav je od 1922. počeo zacrtavati jedan od otaca Europe i utemeljitelj prvoga pokreta za njeno ujedinjenje, Richard von Coudenhove Kalergi, kao i kršćanski moral – zahtijevali bi da se u politiku kao cilj vrati opće dobro, a ne jedino provođenje narudžbi kapitala, u gospodarstvo dobrobit građana, a ne jedino privatna dobit, u društvo solidarnost, a ne jedino napredovanje na štetu drugih, te da se u europski i svjetski poredak dosljedno uvede supsidijarnost, a ne jedino sila i birokratsko, autoritarno i totalitarno donošenje i provođenje odluka.

Možemo li zamisliti poredak Europske unije (a potom i cijele svjetske međunarodne zajednice) koji bi počivao na supsidijarnosti među organizacijskim jedinicama društva, države i unije – od obitelji, preko lokalnih zajednica, regija i država, do cijele Europske unije – tako da se spriječi centralizacija i totalitarizam s jedne strane, a nekoordiniranost, neujednačenost prava i egocentrični partikularizam, s druge? Poredak koji bi počivao na načelu solidarnosti tako da se ne dopusti prigrablivanje svih bogatstava u rukama malene manjine najbogatijih i siromašenje velike većine građana s jedne strane, i da ne izaziva potreba

za klasnom borbom i nasilnim revolucijama, s druge? Možemo li zamisliti poredak u kojem bi ljudsko dostojanstvo, sloboda, zdravlje, naobrazba i dobrobit, a potom i dobrobit životinja i zaštita prirode, bili nadređeni stjecanju privatne dobiti i zaštiti interesa najbogatijih i najmoćniji tako da pravni i politički sustav ne dopuste da se radi kratkoročne privatne dobiti narušavaju sve pretpostavke općega dobra pa i dugoročnoga biološkoga opstanka svijeta?

Možemo li zamisliti poredak koji bi bio poticajan za razvoj svake osobe, a ne bi počivao na prilagođavanju iz egzistencijalnoga straha, poticajan za očuvanje obitelji kao zajednice ljubavi u kojoj će rasti djeca, budući ljudi, poticajan za izgradnju zajednica koje će se brinuti za svoje članove, a ne za stvaranje anonimnih masa neznanaca, poticajan za razvoj kulture života koja će u središte obitelji staviti djecu, a ne plitke i kratkotrajne spolne pokuse, u središte društva ljude, a ne strukture i birokraciju, u središte prava moral i brigu za opće dobro, a ne formalizam i interese najbogatijih i najmoćnijih, u središte gospodarstva opću dobrobit, a ne nerazmjernu privatnu dobit, u središte brige za okoliš osjećaj zajedništva s drugim bićima, osobito s osjećajućim bićima u svijetu, a ne samo strah za vlastit opstanak ili uštedu energije, u središte vrijednosnoga sustava natjecanje u dobru, znanju, stvaranju ljepote i stvaranju dobara koja obogaćuju, a ne takvih koja iscrpljuju svijet?

To je zamislivo, to je moguće, to je ljepše, ali je mnogo veći izazov, mnogo je teže i uzbudljivije, i traži mnogo veću pamet i zalaganje od ozakonjene pljačke u sadašnjem »slobodnome svijetu«, pa i Hrvatskoj i Europskoj uniji!

Takav razvoj moralo bi poticati kršćanstvo, morale bi poticati sve religije, mogle bi poticati sve duhovne i društvene snage koje imaju pojam o općem dobru, uključujući i sekularni humanizam, svaka od tih snaga prema svojim mogućnostima i dosezima.

Kada je ljudima dobro, ne mare za dobro, a najbolji su drugima teret jer ih upozoravaju na načela kojima se dobro primjerenim trudom i naporom održava. Tek kada je zlo, ljudi se sjete najboljih i uzdižu ih na opasna istaknuta mjesta u društvu, državi i svijetu da se bore i žrtvuju za njih. Je li izbor pape Franje znak nade i ujedno znak koliko je već zlo zavladao svijetom? Vidite li drugih znakova nade?

Svojevremeno je u svojoj knjizi protiv svih totalitarizama *Totaler Mensch – totaler Staat* Coudenhove Kalergi proročki pisao:

Čovjek je stvorenje Božje. Država je stvorenje čovjekovo.

Zato država postoji radi čovjeka, a ne čovjek radi države! (To osobito treba reći Hrvatima!)

Ljudi su bez države zamislivi, države bez ljudi nisu zamislive.

Čovjek je svrha, nije sredstvo. Država je sredstvo, nije svrha.

Te blistave riječi vrijede danas kao i tada kada su napisane. No ista formula vrijedi i za druga stvorenja čovjekova i za druga stvorenja Božja. Pokušajmo ih uvrstiti u formulu. Uvrstimo s jedne strane sva stvorenja Božja! (Tko u Boga ne

vjeruje, opet će razumjeti što te riječi znače i kakav je odnos između čovjeka kao takva, svijeta i svega onoga za postojanje čega ljudi nemaju nikakve zasluge, ili imaju samo rubne, kontingentne, s jedne strane, i onoga što je u svojoj biti ljudsko djelo, s druge.) Danas glavni oblik totalitarizma možda više nije politička nacionalna država, nego svjetski poredak pod vlašću multinacionalnih kompanija i financijskoga kapitala. Uvrstimo ga stoga u formulu i simbolički nazovimo: novac! Danas se tako, na primjer, borimo protiv terorizma koji odnosi ljudske živote. Svatko tko žrtvuje svoj život i živote drugih radi neke religije, ideologije ili čak ideala smatra se fanatikom. Ima, međutim, jedan izuzetak: tko žrtvuje živote drugih, pa i svoj, radi novca, taj nije fanatik, taj nije terorist, taj je poslovni čovjek, pa i investitor, dobročinitelj, njemu se sve može prodati, njegov je kapital svetinja suvremenoga svijeta. Zato pogledajmo što nas način Kalergijeva razmišljanja može poučiti o toj dilemi, ako po načelu toga tko i što je čije stvorenje modificiramo njegovu formulu i time je proširimo i na druga područja:

Čovjek, živa bića i priroda stvorenja su Božja. Novac je stvorenje čovjekovo. Zato novac postoji radi čovjeka, a ne čovjek, živa bića i priroda radi novca. Čovjek, živa bića i priroda zamislivi su bez novca, novac bez ljudi nije zamisliv.

Zato su čovjek, živa bića i priroda svrha, a ne sredstvo. A novac je sredstvo, a nikada ne bi smio biti svrha!

Kada bismo tako s punim uvjerenjem mislili, promijenili bismo svijet! I stavili se u službu općega dobra u Hrvatskoj, u Europi i u svijetu.